

עטרת צבי

מתורתו של רבנו מרן ראש ישיבת גרודנא הגאון רבי צבי דרבקין שליט"א

"במצוות פרו ורבו"

בפרשת עריות דישראל קורבה כזו מה שיש בב"נ לא אוסרת, ורק בדיני ב"נ נאסרה קורבה כזו, וכן לענין ירושה שדין ירושת ב"נ את אביו ודין ירושת ישראל את אביו הוי תרי דיני ירושה, ובישראל אין כלל את הדין ירושת ב"נ, ולענין ירושת ישראל לא מספיקה הקורבה והיחס של ב"נ, ולזה ס"ל לר' יוחנן שלענין מצות פרו"ו מהני גם קורבת ב"נ וזה נשאר גם אחר הגירות, ולכן קיים המצוה.

אכן מלשון התוסי לא משמע כן, שכן כתבו שרק בשעה שהיו גויים הוי בנו מיוחס אחריו באותה שעה אלא שזה מהני שלא יתחייב גם כשנתגייר, אבל משמע שודאי לאחר הגירות הוי אין בנו מיוחס אחריו, אלא שמ"מ פטור, וע"ז קשה מה שהק' הטו"א שהרי הקיום הוי בזמן הפטור והיאך יוצא בזה.

ועוד קשה מדוע לא הוי כמו מתו הבנים שגם אם בשעתו היה הקיום מצוה מ"מ כל שמתו הבנים חייב, וא"כ ה"ה בזה שהוי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ותו לא תשיבי בניו יתחייב, וצ"ע.

והנראה בזה ע"פ מש"כ (בעטרת חן ח"א סי' ט') בדברי הגר"ח שהק' במש"כ הרמב"ם בהל' קרבן פסח פ"ה ה"ז שקטן שהקריבו עליו הפסח פטור מפ"ש אע"פ שהרמב"ם פסק ש"שה לבית אבות לאו דאורייתא", ומ"ש מאכל מצה בזמן שטותו שצריך אח"כ לאכול כשנעשה בר חיובא, וכתב הגר"ח דקטן נהי שפטור מן המצוות, מ"מ יש לקטן הרצאת קרבן גם אם אינו מחוייב בדבר, וכל שכבר נתרצה בקרבן פסח שוב לא מתחייב, משא"כ במצה כל שלא היה חייב בדבר לא נתקיים כלום מן המצוה כשעשאה ולכן אח"כ מחוייב לקיים המצוה כשנעשה מצווה, ועוד כתב שבפסח גם נתקיימה המצוה כיון שזהו החפצא של המצוה, להתרצות בקרבן,

יבמות סב ע"א: היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, ר' יוחנן אמר קיים פרייה ורבייה, ור"ל אמר לא קיים, ר"י אמר קיים דהא הוו ליה, ור"ל אמר לא קיים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וכתבו בתוס' ד"ה ור' יוחנן אמר קיים: אע"ג דלענין כמה דברים אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ מסתברא ליה לר"י הכא כיון דבנכריותו קיים, דזרעו מיוחס אחריו באותה שעה, מיפטר נמי כשנתגייר, ע"כ, והקשה הטורי אבן (ר"ה כח א') מ"ש מהא דאכל מצה בעת שטותו והשתפה שחייב לקיים המצוה שעשאה בעת פטורו, וה"נ הרי קיים המצוה בעת שהיה נכרי שאז אינו מצווה ועכשיו שנתגייר יתחייב שוב.

ותי' המנ"ח (במצוה א' אות יד) דכיון דחזינן דהיו לו בנים ומתו לא קיים, הרי שהקיום מצוה אינו הביאה, אלא לידת הבנים, והביאה הוי רק הכשר מצוה, וא"כ גם כאן הקיום מצוה שלו הוי במה שיש לו בנים אחר הגירות ושפיר יצא, אע"פ שאת ההכשר מצוה עשה בזמן הפטור, ולא דמי למצות מצה שאת עצם קיום המצוה עשה בזמן פטור.

והמנ"ח כנראה שפי' דר"י ס"ל שלא לכל מילתא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ורק לענין איסורי קורבה וירושא אמרינן כן, אבל לענין הא מילתא שמיקרי "בן" כדמצינו גבי גויים "בלאדן בן בלאדן" לא מהני הגירות להפקיע, וגם אחר הגירות אכתי שם בן עליו, וממילא כיון שהיו בנו שייך גם שיש לו קיום מצוה בזה שיש לו בנים אחרי הגירות.

ושו"ר בכתבי הגר"ז בבכורות שביאר שהדין גר שנתגייר כקטן שנולד לא הוי כלל הפקעה של יחוס וקורבה, אלא שבין שנתגייר וחלים עליו דיני ישראל ופקעו ממנו דיני בן נח, הרי שבטלו ממנו האיסורי קורבה דבן נח, שכן

והרי הריצוי יש גם לקטן שוב גם המצוה נתקיימה בו ולכן אינו מתחייב עוד במצוה זו שכבר נתקיימה על ידו, משא"כ מצוה דמצוה כל עניינה הוא הציווי שבזה וכל שלא היה מצוה לא נתקיימה כלל מצוה ולכן מתחייב אח"כ כשנעשה מצוה.

ומבואר מהגר"ח שיש נפק"מ בדבר, במצוות שהתכלית היא החפצא של המצוה הרי שכל שנתקיימה התכלית הרי שגם בקטן יש לו המצוה גם אם אינו מצוה, ושוב לא יתחייב כשיהיה מצוה, משא"כ מצוות שכל עניינם הוא הציווי ואין בעצם עשייתן תכלית מסויימת שרצתה בו התורה, הרי שבלי ציווי אין כלל חפצא של מצוה.

אלא שלכאורה יש לעיין בזה דהא חזין שאשה מברכת על מצוות עשה שהז"ג גם אם כל ענין המצוה הוא ציווי שבזה כגון שופר וסוכה, ומבואר שזה חפצא של מצוה, ושיטת הראב"ד בפ' בריש תו"כ שמותר לאשה ללבוש טלית עם כלאים, וע"כ שזה חשיב חפצא של מצוה שלזה גם הותר הכלאים, וכמו"כ נראה שקטן אף שאינו מצוה בדבר מ"מ חפצא של מצוה הוי גביה ג"כ כמו שלגבי איסורים איתא בגמ' סנהדרין נ"ה ב' בסוגיא דתקלה וקלון שאיסורא דעביד הקטן חשיב כתקלה אלא שרחמנא חס עליה ולא ציוהו, ה"ה מצוות יש לקטן את החפצא של המצוה ורק רחמנא חס עליה ולא ציוהו, וא"כ צ"ב החילוק שבין פסח למצה שהרי גם במצה חיסרון החיוב הוי רק חיסרון במצוה ועושה ולא בגוף החפצא של המצוה.

וע"כ צ"ל שכל שהמצוה נתקיימה בתורת "אינו מצוה ועושה" לא מהני לפטור את החיוב של "מצוה ועושה" ומתחייב אח"כ שוב בחיובא ד"מצוה ועושה", וא"כ נימא גם בקרבן פסח נהי דנתקיימה המצוה אבל מ"מ הרי נתקיימה רק בתורת אינו מצוה ועושה, וא"כ יתחייב שוב משום ה"מצוה ועושה", אכן החילוק בזה ברור, שבמקום שהתכלית של המצוה נתקיים, גם אם זה היה שלא בחיוב, מ"מ ל"ש ששוב תחייבו התורה, שהרי כל ענין המצוה הוא שיתרצה בקרבן והרי כבר נתרצה ול"ש לחייבו כדי שיהיה "מצוה ועושה", משא"כ במצוות שכל עניינם הוא הציווי, נהי שגם מי שלא מצוה יש בידו חפצא של מצוה, מ"מ בזה שפיר אמרין שהתורה מחייבתו אח"כ כשנעשה מחייב בדבר כדי שיהיה "מצוה ועושה", משא"כ כאשר התכלית היא הסיבה למצוה בזה כל שנתקיימה התכלית שוב לא שייך שהתורה תחייבו רק בדי שיהיה מצוה ועושה.

וגם לפמש"כ הגר"ח בנוסח השני שבקרבן פסח נתקיימה גם המצוה אצל הקטן, ומשמע שלולי שנתקיימה המצוה גם אם התכלית דהיינו הריצוי נתקיים מ"מ כיון שהמצוה לא נתקיימה היה מתחייב שוב להביא קרבן ולהתרצות כדי שיקיים המצוה, ורק כיון שגם המצוה נתקיימה שוב אינו מתחייב, ואע"פ

שהמצוה נתקיימה רק כאינו מצוה ועושה מ"מ שוב לא מתחייב וא"כ מ"ש ממצוה שג"כ חשיב שנתקיימה החפצא של המצוה ורק משום שחסר המצוה ועושה משום זה מתחייב שוב, מ"מ צ"ל שבכל זאת חלוק, שאם כל המצוה היא משום תכליתה הרי שכל שנתקיימה התכלית וגם חפצא של מצוה זו היה, שוב אינו מתחייב, אבל מצוות שכל עניינן החיוב, שבזה גם אם מתקיימת מצוה בלי ציווי, מ"מ חייב לקיים בציווי וחוזר ומתחייב משום הציווי בלבד.

ומעתה נראה שגם לענין מצות פר"ו שהיא מצוה תכליתית, הרי שכל שקיים המצוה בעת שהיה נכרי, שכיון שבניו היו מיוחסים אחריו הרי ששוב אינו מתחייב במצוה כיון שכבר קיימה, וצ"ל שגם נכרי אע"פ שאינו מצוה מ"מ כשמקיים יש לו חפצא של מצוה, וכמש"כ שם בסימן הנ"ל להוכיח מדברי הרמב"ם בתשובה סי' ס' שכתב שגוי שמל לשם מצוה יש בידו שכר כמי שאינו מצוה ועושה, עי"ש היטב, וזה גם הביאור במש"כ בפ"ג ה"ז מהל' מילה שאסור למול העכו"ם לשם רפואה אלא א"כ כיון לשם מצוה ומבואר שגם המילה בעכו"ם יש בזה החפצא של מילה, וה"ה י"ל לענין פר"ו כיון שקיים מצוה בעודו נכרי, והתכלית של המצוה נתקיימה על ידו, שוב אינו מתחייב אח"כ גם כשנעשה מצוה בחיוב.

ולענין מה שהערנו שיהיה זה כמו בהיו לו בנים ומתו שמתחייב הגם שכבר קיים המצוה בשעתו, יש לחלק בדבר, ששם היינו טעמא שכיון שתכלית המצוה היא ה"לשבת יצרה" כל שמתו הבנים מתחייב שוב, משא"כ בקיים המצוה ואח"כ נתגירו בניו זה לא חשיב שלא יצאה התכלית, שהרי הבנים חיים, ודין מה שצריך שיתייחסו הבנים אחריו זה רק לענין הקיום מצוה, שאם בשעה שנולדו אינם מתייחסים אחריו הרי זה כאילו עשה שיוולדו מאחר, והמצוה שיוולדו לו בנים, משא"כ בנולדו לו בנכריותו הרי שקיים המצוה כיון שהם מתייחסים אחריו, ומה שאח"כ פקע יחוסם זה לא משוי ליה כמתו כדי שיתחייב מחדש כיון שסו"ס תכלית המצוה ישנה גם עתה ולכן פטור מהמצוה כיון שכבר קיימה בנכריותו.

אלא שבדעת הרמב"ם משמע כהמנ"ח, שכן כתב שרק אם גם הבנים נתגירו אינו חייב בפר"ו, אבל אם רק הוא נתגיר ולא הבנים אכתי חייב בפר"ו, וכתב המ"מ שהחיוב הוא שיהיו לו בנים ישראלים ולא גויים, אכן הרבה פוסקים כתבו דלא כהרמב"ם, וכתבו שמתוס' ג"כ לא משמע כהרמב"ם, ולפמש"כ בביאור דברי התוס' הרי מוכרח כן שאדרבה כל הקיום הוא משום שבשעתו היו לו בנים שמיוחסים אחריו שהם והוא גויים וזה מה שפוטרו עכשיו, וא"כ אין נפק"מ אם נתגירו או לא, אכן לפמש"כ בדעת המנ"ח שהקיום מצוה הוי עכשיו שאכתי הם בניו בזה ס"ל להרמב"ם שצריך שיהיו דוקא בנים ישראלים ודו"ק.